

۱۴۷۲۴۴

بزه‌دیده‌شناسی فمینیستی

(به‌نگاهی به سیاست جنایی تقنینی ایران)

تألیف:

حمیدرضا کریمی

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

با دبیراجا

دکتر عبدالرضا حران‌جعفری

دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه

: کریزی، حمیدرضا

عنوان و نام پدیدآور

: بزه دیده‌شناسی فمینیستی (با نگاهی به سیاست جنایی تقنینی ایران)
مؤلف حمیدرضا کریزی؛ با دیباچه عبدالرضا جوان‌جعفری.

مشخصات نشر

: تهران: مجد، ۱۳۹۵.

شابک

: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۷۴۰-۸

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

موضوع

: زنان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران

موضوع

: زنان -- جرایم علیه

موضوع

: قربانیان جرم و جنایت -- ایران

موضوع

: حقوق زن -- ایران

شناسه افزوده

: جوان‌جعفری، عبدالرضا، مقدمه‌نویس

۱: بندی نگ

: ۱۳۹۵ ۲۴۶۷/۹ کج KMH

۵: بندی نویسی

: ۳۴۶/۵۵۰ ۱۳۴

شماره کتابشناسی ملی

: ۴۴۹۵۴۷۹

هرگونه تکثیر کامل اقسام از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد ثبت شده در دفتر مرکزی و مجله گزارش فرمایید.

بزه دیده‌شناسی فمینیستی (با نگاهی به سیاست جنایی تقنینی ایران)

تألیف حمیدرضا کریزی

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۶ | تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژانر مرمر، پلاک ۵۷، طبقه پنجم

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۶۲۰۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۷۴۰-۸

ISBN: 978-600-193-740-8

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام‌خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید میرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۱۱.....	دیباچه
۱۵.....	درآمد
۱۹.....	بخش اول: مبانی بزه دیدگی جنسیتی در سیاست تقنینی
	فصل اول: مفاهیم و تحولات سیاست جنایی تقنینی در حوزه بزه دیدگی
۲۰.....	جنسیتی
	مبحث اول: ماهیت و مفهوم بزه دیدگی در اصطلاح بزه دیده شناسی و
۲۰.....	انواع آن
۲۰.....	گفتار اول: سابقه و مفهوم بزه دیدگی در بزه دیده شناسی
۲۲.....	گفتار دوم: تحولات بزه دیده شناسی و انواع بزه دیدگی
	مبحث دوم: مفهوم جنسیت و بزه دیدگی جنسیتی در علوم اجتماعی و
۲۷.....	سیاست جنایی تقنینی افتراقی
۲۷.....	گفتار اول: مفهوم جنس و جنسیت و انواع بزه دیدگی جنسیتی
۲۷.....	الف: مفهوم و سابقه جنس جنسیت در حوزه علوم اجتماعی
۳۰.....	ب: بزه دیدگی جنسیتی در مفهوم خرد و کلان
۳۲.....	ج: مهمترین گونه های بزه دیدگی جنسیتی
۳۲.....	۱- خشونت
۳۴.....	۲- هرزه نگاری
۳۵.....	۳- فرار دختران و زنان خیابانی
	گفتار دوم: سیاست جنایی تقنینی افتراقی و جایگاه بزه دیدگی
۳۵.....	جنسیتی
	الف: تعریف سیاست جنایی تقنینی افتراقی و نهادهای پاسخگو
۳۵.....	در آن
۳۷.....	ب: جنسیت بزه دیده در سیاست جنایی تقنینی افتراقی
	ج: ابزارهای گوناگون سیاست جنایی تقنینی افتراقی در حمایت از
۳۸.....	جنسیت بزه دیده

فصل دوم: تحولات حقوق جنسیتی بزه دیده در قالب تئوری ها و اسناد	
مختلف بین المللی	۳۹
مبحث اول: تحولات جامعه شناختی	۳۹
گفتار اول: تحولات تئوری های فمینیستی در نقد ساختار جنسیتی	
بزه دیده مدار	۳۹
الف: مفهوم فمینیسم و تحولات آن در عدالت جنسیتی و حقوق	
زنان:	۳۹
ب: انواع گرایش های فمینیستی در راستای عدالت جنسیتی	
بزه دیده مدار	۴۳
ج: بزه دیده شناسی فمینیسم و جایگاه بزه دیدگی جنسیتی در	
حوزه تقنینی	۴۷
گفتار دوم: کلیشه های جنسیتی موجب تبعیض و بزه دیدگی	
جنسیتی	۵۰
ب: مفهوم تبعیض، تخریب و تحولات آن در عدالت جنسیتی	۵۶
ج: کلیشه های جنسیتی و بزه دیدگی در حوزه تقنینی	۵۸
مبحث دوم: جایگاه عدالت جنسیتی، تئوری های مختلف ادیان و	
نظام عدالت ترمیمی و اسناد بین المللی	۵۸
گفتار اول: نگاه ادیان و نظام های مختلف ترمیمی در تبعیض و	
بزه دیدگی جنسیتی	۵۹
الف: نگاه دین اسلام به تبعیض و بزه دیدگی	۵۹
ب: نگاه دیگر ادیان و نظامات نسبت به تبعیض و بزه دیدگی	
جنسیتی	۶۲
ج: نگاه عدالت ترمیمی به بزه دیدگی جنسیتی	۶۵
۱- تحولات عدالت ترمیمی نسبت به بزه دیده	۶۵
۲- عدالت ترمیمی و بزه دیدگی جنسیتی	۶۶
گفتار دوم: بزه دیدگی جنسیتی در اسناد بین المللی	۶۸
الف: تبعیض در کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان	۶۸
ب: تساوی و برابری جنسیتی در کنوانسیون حقوق بشر و میثاق	
بین المللی	۷۰

ج: حقوق بزه دیده جنسیتی در اعلامیه کنفرانس جهانی زنان	
۷۲..... یکن	
د: گزاره های بزه دیدگی جنسیتی در اسناد بین المللی	۷۳.....
۱- قاچاق انسان	۷۳.....
۲- سقط جنین	۷۵.....
۳- خشونت و انواع گزاره های آن	۷۵.....
بخش دوم: نگاه قوانین داخلی به جایگاه بزه دیدگی جنسیتی	۷۷.....
فصل اول: تعاریف و مصادات مختلف داخلی	۷۸.....
مبحث اول: قوانین کیفری	۷۸.....
گفتار اول: نگاه قانون مجازات اسلامی به جایگاه و حقوق بزه دیدگی جنسیتی	۷۹.....
گفتار دوم: نگاه قوانین کیفری متفرقه دیگر به جایگاه و حقوق	
بزه دیدگی جنسیتی	۸۷.....
الف: قانون مبارزه با قاچاق انسان	۸۷.....
ب: قانون آئین دادرسی کیفری	۸۹.....
ج: قانون سقط درمانی	۹۱.....
مبحث دوم: قوانین غیر کیفری	۹۳.....
گفتار اول: نگاه قوانین اساسی و پایه به بزه دیدگی جنسیتی	۹۳.....
الف: قانون اساسی	۹۳.....
ب: قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	۹۴.....
ج: قانون کار	۹۵.....
گفتار دوم: نگاه قوانین مدنی و خانوادگی به بزه دیدگی جنسیتی	۹۵.....
الف: قانون حمایت خانواده	۹۵.....
ب: قانون مدنی	۹۷.....
ج: قانون مسئولیت مدنی	۱۰۱.....
فصل دوم: جایگاه بزه دیده جنسیتی در حوزه تقنینی نظام عدالت کیفری و	
اعمال تئوری های حمایتی	۱۰۲.....
مبحث اول: بررسی نقش دستگاه های نظام عدالت کیفری در سیاست	

- ۱۰۲.....جنایی تقنینی
- گفتار اول: بازتعریف عدالت جنسیتی نسبت به قوانین موجود در
- ۱۰۲.....دستگاه های اجرایی
- ۱۰۲.....الف: تغییر ادبیات قانونی مردسالار
- ۱۰۳.....ب: تغییر ساختاری سیطره جنس مذکر
- ۱۰۴.....ج: جامعه پذیری مثبت نقشه ای کلیشه ای در حوزه تقنینی
- ۱۰۵.....د: حمایت دولت از بزه دیدگی جنسیتی
- ۱۰۶.....ه: استخدام ضابطین زن
- ۱۰۷.....و: ایجاد مسئولیت پذیری در کلیه ضابطین
- گفتار دوم: باز تعریف عدالت جنسیتی در حوزه تقنینی نظام قضایی و
- ۱۰۷.....نهادهای تقنینی
- الف: آسیب‌پذیری تقنینی فرایند کیفری نسبت به بزه دیده
- ۱۰۷.....جنسیتی
- ۱۰۹.....ب: توسعه عدالت نسبت به بزه دیده جنسیتی
- ۱۱۱.....ج: تحول نظام تنظی محاکم در حمایت از بزه دیده جنسیتی
- ۱۱۳.....د: سازمان بهزیستی
- ه: نهاد مددکاری اجتماعی و مشاوره آگاهی در کنار دادگاه های
- ۱۱۴.....خانواده
- ۱۱۴.....و: مؤسسات درمانی
- مبحث دوم: اعمال تئوری های حمایت از بزه دیده جنسیتی در حوزه
- ۱۱۵.....تقنینی
- گفتار اول: اعمال رویکردهای فمینیستی در کنار روندهای
- ۱۱۵.....ترمیمی و اسلامی
- ۱۱۵.....الف: تغییر چهره ظلم بر ضد زنان
- ۱۱۶.....ب: تحول فرایند کیفری تقنینی
- ج: تحول در مبانی بزه دیدگی جنسیتی (خشونت و تجاوز) و
- ۱۱۹.....حمایت از آن
- ۱۲۱.....د: عدالت ترمیمی و تحول تقنینی
- ۱۲۳.....ه: عدالت ترمیمی و نهادهای حمایتی

فهرست مطالب □ ۹

۱۲۴.....	و: تحول دیدگاه های اسلامی در حوزه تقنینی
۱۲۵.....	گفتار دوم: اعمال رویکردهای حمایتی کیفری و غیر کیفری ویژه
۱۲۷.....	الف: رویکردهای غیر کیفری ویژه
۱۲۷.....	۱- خشونت خانگی
۱۲۸.....	۲- قاچاق انسان
۱۲۹.....	۳- آزارهای خیابانی
۱۳۱.....	ب: رویکردهای کیفری ویژه
	۱- جنبه عمومیت جرایم و امنیت در فرایند کیفری (از منظر
۱۳۱.....	سای)
۱۳۲.....	۲- جرم انگاری ویژه (از منظر ماهوی)
	۱- تعدد فرزه کاران به دلیل زن بودن بزه دیده آنها (از
۱۳۸.....	منظر ماهوی)
۱۴۱.....	برآمد
۱۴۵.....	پیوست
۱۷۱.....	واژه نامه بزه دیده شناسی فمینیسم
۱۷۵.....	منابع

دیباجه

مروزه ادبیات فمینیستی به طور کلی و ادبیات جرم‌شناسی فمینیستی به صورت خاص و بنده‌شناسی به درجه‌ای از بلوغ رسیده است که به سهولت بیشتری می‌توان گفت قانون امری مردانه است. منظور این عبارت این نیست که گروهی خاص از مردان پشت درهای بسته و طی فرایندی پیچیده و توطئه‌آمیز قوانینی را به نفع خود و به ضرر زنان به تصویب رسانده‌اند تا آنان را از حقوق خود محروم نموده و تحسین علیه مردانه خود قرار دهند. واقعیت امر و طبیعت قوانین حاکم از یک دیدگاه بسیار ساده‌تر و قابل‌فهم‌تر از آن است که آن را تبدیل به فرمولی پیچیده و دارای رمز و راز کنیم و برای تبیین و رمزگشایی آن نیازمند تلاش‌های ذهنی سنگین را گسترده باشیم.

سیستم حقوقی ما مبتنی بر قوانین، رویه قضایی، دکت‌رین، فقه و عرف است که مردان نقش اصلی را در شکل‌گیری آن داشته‌اند. سیاستمداران، قانون‌گذاران، فقها، قضات و مفسرین قوانین اکثر قریب به انحصاری مردان بوده‌اند. این افراد چنان که نویسنده این کتاب هم بدان پرداخته است فسط‌ت‌وت جنسی، فیزیکی و کالبدی با زنان نداشته‌اند بلکه با منظرگاه، ادبیات و فرسنگ جنسیتی در این جایگاه‌ها فعالیت کرده‌اند. این فعالان عرصه قدرت، سیاست و حقوق نیز خود محصول یک تاریخ، فرهنگ و ادبیاتی هستند که ریشه در قرن‌ها و هزاره‌ها دارد.

زنان از یک‌سو، در درون و بیرون منزل در معرض رفتارهای نابرابر و به ویژه تهاجمی، خشن و توهین‌آمیز قرار دارند و از سوی دیگر، هنگام قرار گرفتن در برابر دستگاه عدالت، پناهگاهی مطمئن و استوار برای جبران نابرابری‌ها نمی‌

یابند. خشونت اجتماعی و قضایی ناشی از قرار گرفتن در فرایندی آزاردهنده از تحقیقات بازپرسی و محاکمه، این احساس نابرابری را برای زنان به اوج می‌رساند. معلوم نیست سکوت در برابر رفتارهای نابرابر و خشن اجتماعی برای آن‌ها زجرآورتر است یا فرایند زنده و علنی کردن مجدد آن‌چه قبلاً تحمل کرده است. در این فرایند، او دوباره و شاید به شکلی شدیدتر، همان آزارها را در حضور دیگران تجربه می‌کند. شاید به همین دلیل است که در اکثر موارد، زنان در فرایند بازپرسی از سکوت را بر مشقت ناشی از تحمل نگاه و برخوردهایی که حیثیت، اساسات و جایگاه اجتماعی او را هدف گرفته است، ترجیح می‌دهد. فرایندی که گویا مردان زنده‌گان خواسته و غرایز خود هستند و زنان موجودات هوس‌انگیز که غایت آن‌ها را تحریک نموده و آن‌ها را به این مسیر کشانده‌اند.

شرایط وقوع بر و بن‌بیدگی، زنان عمدتاً آن‌چنان است که اثبات آن‌ها در هزارتوی پیچیده رسیدگی‌های کیفری موجود و اصل آهنبین براهت که مردان از آن‌ها بیشترین بهره را می‌برند، راهی جز باس و سرخوردگی و تحمل رنج بیشتر نمی‌برد. آئین رسیدگی به تجاوزات و جرائم خشن علیه زنان به گونه‌ای است که گویا قرار است سرقت دوجرخه یا حمله و تهاجم ساده‌ای مورد رسیدگی قرار گیرد. ارائه مدارک لازم برای اثبات در این پرونده‌ها به گونه‌ای است که اثبات آن‌ها به سختی ممکن و یا در بسیاری از موارد غیرممکن است. این وضعیت شرایط زندگی اجتماعی و دفاع از حقوق را حیثیت را برای زنان بسیار دشوار می‌سازد. با توجه به شرایط اجتماعی و فردی وجود، بدیهی است که حفظ جایگاه زنان در جامعه و حفظ حقوق آن‌ها مستلزم وجود قواعد ماهوی و شکلی افتراقی است. به عبارت دیگر، جبران برخی از نابرابری‌های موجود مستلزم قواعد و شرایط ممتاز و متفاوتی است. در غیر این صورت، فرایند تشریفات دادرسی موجود، گزارش دادن به پلیس، پزشکی قانونی، انجام معاینات خاص، جمع‌آوری ادله و مدارک، پاسخگویی به بازجویی‌های طولانی و زجرآور،

شرکت در محاکمات متعارف و اسامی آن، نه فقط نابرابری‌ها را جبران نمی‌کند، بلکه بزه‌دیدگی آن‌ها را مضاعف می‌کند.

قابل انکار نیست که قانون محصول نیروهای قدرتمند اجتماعی است. نیروهای فرهنگی، اعتقادی و سیاسی که تا اعماق وجود انسان‌ها نفوذ دارند، اما عقلاً و نخبگان جامعه که اصولاً باید این توانایی را داشته باشند که خود را ورای برخی سنت‌ها و فرهنگ‌های نادرست ببینند، باید تدبیری بیاندیشند. خامی به بخش قابل توجهی از قتل‌ها، ضرب و جرح‌ها، خیانت‌ها و طلاق‌ها محصول خشونت‌های جسمانی و روانی درون خانواده است، قانون باید بتواند پیامی قدرت‌مند و کمرساز به جامعه ارسال نماید. یعنی قانون به جای آن‌که همیشه پیرو و پرواک فرهنگ موجود باشد، لازم است گاهی نقش آوانگارد خود را در هدایت جامعه ایفا نماید.

قوانین کیفری می‌تواند این نقش را در راستای هماهنگی با تحولات اجتماعی و ایجاد تحول در جامعه، دو بعد ماهوی و شکلی ایفاء نمایند. در بعد ماهوی شاید لازم باشد نهادهای کیفیات مخفه، کیفیات مشدده، دفاع مشروع، تناسب خطر و تجاوز، قرائن معقول، خنثی عقلایی، اکراه و اجبار، خطر شدید و تحریک، جرم‌انگاری و تشدید افتراقی و غیره را در مورد جرایم علیه زنان مورد تأمل و بازنگری قرار گیرند. در بعد شکلی نیز لازم است تشریفات و آئین دادرسی، ادله اثبات، قواعد و مأمورین بازرسی و بازجویی، مقررات جلسه رسیدگی با نگاهی متفاوت مورد توجه قرار گیرند.

بزه‌دیدةشناسی فمینیستی دیدگاهی بزه‌دیدةشناسانه است که پشم‌ش‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و عملکردها را در حوزه جرم‌شناسی متأثر جامعه است این گرایش تعریف نوینی از پژوهش و مداخله در حوزه بزه‌کاری مردان در مقابل بزه‌دیدگی زنان ارائه می‌نماید. دغدغه این رشته مبارزه با تبعیض جنسیتی، تلاش برای کسب حقوق زنان و برابری جنسیتی است. بزه‌دیدةشناسی فمینیستی با الهام‌گیری و کاربست رویکردهای مختلف فمینیستی از حوزه‌های مختلف در بزه‌دیدةشناسی و پیشگیری از جرم، تلاش می‌کند اهداف از پیش

تعیین شده خود را محقق سازد، از آنجایی که رویکردهای فمینیستی متعدّدند، دیدگاه‌های بزه‌دیده‌شناسی فمینیستی نیز انواع مختلف دارند ولی اشتراک عمده این دیدگاه‌ها این است که ماهیت جنسیتی بزه‌دیده‌شناسی را کشف نموده، بزه-دیده‌شناسی را به عنوان محصولی از مناسبات قدرت در مفهوم عام به تصویر کشیده و تبعیض جنسیتی و انواع پیش‌داوری‌ها و تعصبات جنسیتی در حوزه قانون و عدالت کیفری را برجسته می‌نمایند. آن‌ها تلاش دارند بدین ترتیب زحمات، را برای تعریف جایگاه و حقوق زنان در نظام عدالت کیفری فراهم نمایند.

آقای -ید رضا کریزی که تألیف اثر جاری تحت عنوان «بزه‌دیده‌شناسی فمینیستی» را در عهده گرفته‌اند، از فارغ‌التحصیلان دغدغه‌مند، مستعد در مقطع کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد بوده‌اند. ذهن نقاد و تحلیل‌گر این دانشجو باعث شده است که یکی از موضوعات حساس و چالشی برای پژوهش خود برزینند. انصافاً در حد خود از عهده طرح و تحلیل موضوع برآمده‌اند. امید است در آینده از این برداشت‌های تشریحی در این حوزه شاهد باشیم.

عبدالرضا جوان جعفری

دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد